

УДК 811.512

DOI 10.24412/3005-849X-2024-2-114-119

**ХУСУСИЯТҲОИ КОРБУРДИ
ВОМВОЖАҲОИ ТОЧИКӢ ДАР
ЗАБОНИ ТУРКИИ ҚАДИМ** *Ҳасанзода Абдучамол Ашираф, д.и.ф., профессори
кафедраи забони тоҷикии МДТ-и «ДДХ ба номи
академик Б. Гафуров» (Хуҷанд, Тоҷикистон)*

**ОСОБЕННОСТИ
УПОТРЕБЛЕНИЯ ТАДЖИКСКИХ
ЗАИМСТВОВАНИЙ В
ДРЕВНЕТЮРКСКОМ ЯЗЫКЕ** *Ҳасанзода Абдуджамол Ашираф, д-р филол.
наук, профессор кафедры таджикского языка
ГОУ «ХГУ имени акад. Б.Гафурова»
(Худжанд, Таджикистан)*

**PECULIARITIES OF
USING OF TAJIK BORROWINGS
IN ANCIENT TURKIC
LANGUAGE** *Hasanzoda Abdujamol Ashraph, doctor of philology,
professor of Tajik language department under the SEI
“KhSU named after academician B.Gafurov”
(Khujand, Tajikistan) e-mail: abdujamol58@mail.ru*

Иқтибос шудани вожаҳои тоҷикӣ ба забони туркии бостон баррасӣ шудааст. Дар заминаи маводи фактологӣ дар «Фарҳанномаи туркии бостон» дарҷёфта нишон дода шудааст, ки ба туркии бостон 239 калимаи аслии тоҷикӣ интиқол гардидааст. Чунин унсурҳои луғавӣ аз ҷиҳати хусусияти корбурдашон дар забони туркии бостон ба қонуниятҳои оғозӣ, луғавӣ-маъноӣ, калимасозӣ ва морфологиву синтаксисии он мутобиқат пайдо кардаанд. Гурӯҳе аз чунин вожаҳо дар як шакли мушаххас, ҳиссае дар дар ду-се мувозӣ ба қор рафта, қисме аз онҳо бо муродифи туркии худ мустақимланд. Ба таркиби луғавии забони туркии бостон на танҳо вожаҳои мустақилмаъно, балки иддае аз калимаҳои ёвар низ роҳ ёфтаанд.

Калидвожаҳо: «Фарҳанномаи туркии бостон» забони тоҷикӣ, забони туркии бостон, робитаи забонҳо, вомвожа, иқтибос, сермаъноӣ, мувозӣ, калимаҳои ёвар

Исследованы таджикские слова, заимствованные древнетюркским языком. На основе фактологического материала из «Древнетюркского словаря» установлено проникновение в древнетюркский язык 239 исконно таджикских слов. Данные лексические элементы в зависимости от особенностей их употребления приспособились к фонетическим, лексико-семантическим, словообразовательным, морфологическим и синтаксическим закономерностям заимствующего (древнетюркского) языка. Некоторая часть заимствованных слов использовалась в конкретных формах, другая употреблялась в двух-трех параллельных вариантах, в определенных случаях заимствованная лексика употреблялась наравне с её тюркскими синонимами. Определено, что в лексический состав древнетюркского языка вошли не только самостоятельные слова, но и отдельные вспомогательные элементы.

Ключевые слова: «Древнетюркский словарь», таджикский язык, древнетюркский язык, языковые связи, заимствования, полисеманτικότητα, параллельные варианты, вспомогательные слова

The article examines Tajik words borrowed from the ancient Turkic language. Based on factual material from the “Ancient Turkic Dictionary”, the penetration of 239 original Tajik words into the Ancient Turkic language was established. These lexical elements, depending on the characteristics of their use, adapted to the phonetic, lexical-semantic, word-formation, morphological and syntactic patterns of the borrowing (ancient Turkic) language. Some of the borrowed words were used in specific forms, others were used in two or three parallel versions, in certain cases, borrowed vocabulary was used on a par with their Turkic synonyms. It has been

determined that the lexical composition of the ancient Turkic language included not only independent words, but also individual auxiliary elements.

Key words: “Ancient Turkic Dictionary”, Tajik language, Turkic language, language connection, borrowings, polysemantic, parallel versions, auxiliary words

Дар муддати инкишофи беш аз сеҳазорсолаи худ забони тоҷикӣ бо забонҳои мухталифи олам бархӯрд карда, аз онҳо барои такмили таркиби луғавияш вожаҳои фаровонери гирифтааст ва худ низ баҳри тақомули сарвати луғавии забонҳои ғайр мадад расонидааст. Силсилаи фаровони иқтибосҳои дар забони тоҷикӣ вучуддошта, аз як тараф, ва гурӯҳи калони вомвожаҳои тоҷикии дар забонҳои дунё имрӯза мавҷуда далели он аст, ки забони модарии мо ҳамчун забони пуриқтидор ва фарҳангофар аз даврони пешазмелодӣ сар карда то имрӯз дар вусъат пайдо кардани таркиби луғавии худ ва афзудани доираи луғоти забони бегона мусоидат кардааст. Робитаи ҳамвора ва мутгасили он боиси роҳёбии дастаи калони аносири луғавии он ба забонҳои дигари ҷаҳон гардидааст. Ин вижагии забони тоҷикиро аҳли пажӯҳиш борҳо қайд намудаанд. Аз ҷумла, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ- Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар асари ба таърихи забони тоҷикӣ бахшидашон ин нуктаро махсус таъкид карда навиштаанд, ки «...чунонки инсон бо хешу пайвандони худ шабоҳатҳои зотии зиёде ва рафтуомади самимитар дошта ва бо дӯстону наздикон нисбат ба душманон муомида ва доду гирифтӣ бештар дорад, забон ҳам аз фарҳангҳои бисёртар луғат ва истилоҳот қарз мегирад, ки бо онҳо қаробату наздикии бештар дорад...» [11, с.427].

Аз ишораҳои алоҳидаи муҳаққиқон бармеояд, ки забони тоҷикӣ дар тури инкишофи худ ба дахҳо забони дунё гоҳ бевосита ва гоҳ бавосита таъсир карда, мӯҷиби афзоиш ёфтани теъдоди захираҳои луғавии он шудааст. Ба ин нукта тавачҷуҳ зоҳир намуда, муҳаққиқи эронӣ Б. Саркоротӣ дар вақташ фармуда буд, ки «...бисёре аз луғоти форсӣ...дар адвори мухталиф ворида забонҳои бегона шудаанд. Доманаи нуфуз, интишор ва густариши луғоти даҳили эронӣ ва форсӣ аз чунон вусъате бархурдор аст, ки, воқеан, шигифтовар менамояд. Аз Бирмаву Малайзияву Чин дар шарқ гирифта, то Маҷористону Финланду Бритониё дар ғарб ва ақсои Осиёи Марказӣ ва Қафқоз дар шимол гирифта, то халиҷи Банголи Ҳинд ва Индузетӣ дар ҷануб ҳар ҷо, ки меравем, бо вожаҳои баргирифта ва даҳили форсӣ бархӯрд мекунем» [9, ҷ. 1, с. сиву шаш].

Дарачаи таъсири забони ниёгонамон ба бархе аз забонҳои дунё ба ҳадде будааст, ки то қарнҳои наздик гурӯҳе аз пажӯҳишгарон забонҳоеро чун арманӣ иштибоҳан ба оилаи забонҳои эронӣ шомил сохтаанд [1, с. ҳашт-нӯх; 9, ҷ.1, с. сиву шаш].

Профессор Ҳ. Мачидов низ дар шакли маъноӣ ба худ хос гардиш доштани қисме аз вожаҳои асили тоҷикиро дар забонҳои ҷаҳони имрӯза қайд намуда овардааст, ки «вожаҳои фаровони форсии тоҷикӣ ва калимаҳои иқтибосии таркиби он ба забонҳои мухталифи оламунонӣ, лотинӣ, арабӣ, хиндӣ, хитой, арманӣ, гурҷӣ ва ба тавассути онҳо ба забонҳои дигари ғарбу шарқ интиқол ёфтаанд. Мувофиқи маълумоти луғатҳои муътамади этимологӣ имрӯз дар олам қариб забоне нест, ки калимаҳои форсии тоҷикиро надошта бошад» [7, с. 226].

Аз таҳлил ва муқосаву муқобалаи маводи гирдомада аҳли таҳқиқ ба бардоште расидаанд, ки таъсири забони тоҷикӣ ба забонҳои туркӣ, ки бархе муҳаққиқон панҷ давра, иддаи дигар се марҳала, дастаи сеюм шаш даврони инкишоф доштани онро ишора намудаанд [5, с.13-14, 15], ба маротиб зиёд будааст. Мо ба андешаи мушаххас кардани дараҷаи таъсири забони тоҷикӣ ба туркии қадим маводи “Фарҳангномаи туркии бостон”- (Древнетюркский словарь)-ро аз назари таҳлил гузаронидем. Қиёсу муқобала нишон дод, ки аз байни қариб 20000 (бист ҳазор) аносири луғавии дар он дарҷёфта 239 ададашонро вожаҳои аслии тоҷикии ба он забон интиқолёфта дар бар гирифтаанд. Лозим ба ёдоварист,

ки ин гуна калимава таркиб ва ибораҳо дар маъхазҳои хаттии садаҳои VII-XIII дучор омадаанд, ки бархе бо алифбои орхону онасойӣ (енисейӣ), иддаи дигар бо алифбои арабӣ, ҳиссае бо уйғурӣ, қисме бо монавию браҳмӣ нигошта шудаанд. Мураттибони фарҳанг бештари мавдро аз «Девони луғоти-т-турк»-и Маҳмуди Кошғарӣ, «Қутадғу билик»-и Юсуф Хос Ҳочиб ва «Атабат-ул-ҳақоик» гирд оварда, баробари ин ҳиссае аз онҳо аз осори тарҷумавӣ, ҳуччатҳои хоҷагӣ, осори монавӣ ва ғ. ҷамъоварӣ карда шудааст.

Аз таҳлили вожаҳои дар луғатномаи мазкур тазакуррефта бармеояд, ки дар ҳамон гузаштаи дур забони тоҷикӣ ҳамчун нерӯи ҳаётбахш дар афзоиши теъдоди луғоти забони туркии бостон сахми шоиста гузоштааст. Худи мураттибони фарҳанги зикргардида дар ҷараёни тафсири чунин унсурҳои луғавӣ асли форсӣ-тоҷикӣ доштани онҳоро бо ишораҳои “эронӣ”, “эронии миёна”, “форсӣ”, “форсии миёна” ва м. инҳо қайд намудаанд.

Дар мақолаи мазкур маҷоли ба риштаи таҳлил кашидани қулли вижагиҳои вомвожаҳои тоҷикии ба забони туркии бостон роҳефта нест. Аз ин рӯ, таваҷҷуҳи хонанда ба бархе аз хусусиятҳои зикри ин гуна аносири луғавӣ равона карда хоҳад шуд.

Аз қайду ишораҳои мураттибони фарҳанг мусаллам мегардад, ки чанде аз ин гуна унсурҳои луғавӣ решаи басо қухан доштаанд. Ин аст, ки пас аз зикру маънидоди онҳо ишораҳои чун “эронии миёна”, “форсии миёна” ба қор рафтааст. Масалан, дар луғатнома вожаи *бист* «соҳиби меҳмонхона, трактир» (эронии миёна *виса*) [4, с.103], *манистан* «ҷой, мавзеи нузул, резиденсия» (форсии миёна *монӣстон*) [4, с.336], *нив* «қаҳрамон, баҳодур» (форсии миёна *нев*) оварда шудааст [4, с.359].

Зикри шакли форсии миёнаи баъзе вожаҳои ғавқ аз ҷониби мураттибони “Фарҳанги туркии бостон” баҳсбарангез аст. Чунончи, мураттибон қайд намудаанд, ки *манистан* дар забони форсии миёна гӯё ба гунаи *монӣстон* гардиш доштааст. Бояд гуфт, ки *mānistān* шакли дигари *māndan* буда, маънояш «боқӣ мондан» аст. Дар ифодаи мафҳуми “мавзеи нузул, манзил” дар форсии миёна вожаи *māništ* истифода мегардид [6, с.104].

Ағлаби ин гуна вохидҳои луғавӣ дар фарҳангномаи ёдшуда дар ифодаи як маънои мушаххас омадаанд, вале гоҳ-гоҳ дар ифодаи ду маъно мавриди истифода қарор доштани онҳо низ қайд гардидааст. Чунончи, аз байни чор вожаи ҳамшакли аз дорои ду маъно будани аз-и дуом ишора ҷефта, дар баёни маъноҳои: 1) хоҳиш; 2) ҳасисӣ мустаъмал будани ишора шудааст [4, с.71-72].

Аз тафсири мураттибони фарҳангнома метавон ба ин бардошт расид, ки баъди духул ба таркиби луғавии забони туркии бостон ин гуна вожаҳо ба қонуну қоидаи овоии он забон мутобиқ шудаанд. Чунончи, калимаи аслии тоҷикии *ҷаҳон*, ки сарчашмаи худро аз *gaiḍānāt*-и забони порсии бостон гирифта, чанд муддат ба гунаи *геҳон* ва баъдан дар шакли *ҷаҳон* ба қор рафтааст, дар туркии бостон шакли *жаҳан*-ро пазируфтааст [4, с.641]. Ё вожаи эрониазли *капӣҷак*, ки баъдан дар забони ниёгонамон гунаи *канизакро* соҳиб гардид, дар туркии бостон дар шакли *қанчиқ* гардиш пайдо намуда, дар ифодаи маъноҳои: 1) сағи мода; 2) тақрири зан [4, с.418] ба қор рафтааст. Аносири луғавии *чигрӣ* (эронӣ *чахра*) [4, с.148], *чоған* \ *чӯған* (форсӣ *чавгон*) [4, с.152, 154], *ҷазд* (эронӣ *язата*) «Худо» [4, с.251], *дару* (форсӣ *дору*) [4, с.159], *ганзж* (форсӣ *ганҷ*) [4, с.194], *ҳазар* (форсӣ *ҳазор*) [4, с.197], *ҷад* (форсӣ *ёд*), *ҷар* (форсӣ *ёр*) [4, с.238], *ҷаран* (форсӣ *ёрон*) [4, с.239], *ҷари* (форсӣ *ёрӣ*) [4, с.240], *миҳрибан* \ *миҳрубан* (форсӣ *меҳрубон*) [4, с.344], *хоқ* “замин” (форсӣ *хоқ*) [4, с.638] дар радифи ҳамин гуна вожаҳо қарор доранд.

Иддае аз вожаҳои аслии тоҷикӣ нахуст ба забони арабӣ интиқол ҷефта, шакли муарраб гирифтаанд ва баъдан ба забони туркии бостон ворид гардида, мутобиқи қонуни овоии он гардиш пайдо кардаанд. Масалан, вожаи *ғулоб* пас аз роҳебӣ ба забони арабӣ гунаи *ҷулобро* пазируфтааст ва ба туркии бостон дохил шуда, шакли *жулабро* гирифтааст [4, с.642].

Роҳи дигари мутобиқшавии вожаҳои тоҷикӣ ба забони туркии бостон имкони ширкат пайдо намудани онҳо дар калимасозӣ аст. Чунин мутобиқатро дар ду маврид метавон мушоҳида намуд: 1) вожаҳои аслии тоҷикӣ бо пасвандҳои туркӣ васл гардида, калимаҳои нави сохта ташаккул ёфтаанд. Дар зуҳури ин гуна аносири луғавӣ пасвандҳои туркии –чӣ, –лиғ \ -лиқ \ -лук, –сиз, –ла саҳми шоиста гузоштаанд: *афсунҷӣ* (форсӣ афсун+ -чӣ) [4, с.75], *бағҷӣ* «боғбон» [4, с.77], *баҳалиғ* (форсӣ баҳо «қимат» + -лиғ) [4, с.79], *аташлуғ* «огненный» (форсӣ оташ + -луғ) [4, с.66], *баҳасиз* «арзон» (форсӣ баҳо + -сиз) [4, с.79], *пазирла* «қабул кардан» (форсӣ пазир + -ла) [4, с.397].

Дар фарҳангнома на танҳо баҳамонии вожаҳои сода бо пасванд, балки васли онҳо бо калимаҳои мураккаби тоҷикӣ ё ҳамроҳшавии як вожаи тоҷикӣ ва як туркӣ низ ба мушоҳида расид. Чунончи, бо роҳи баҳамонии вожаи мураккаби *ҳаводор* бо пасванди –лиқ унсури луғавии *ҳавадарлиқ* «мухлис» (форсӣ *ҳаводор* + *лиқ*) [4, с.197] ба вучуд омадааст. Ё аз тариқи ҳамроҳгардии вожаи тоҷикии *оташ* бо туркии *қизил* “сурх” воҳиди луғавии *аташ-қизил* “оташи сурх” [4, с.66] бунёд ёфтааст.

Намунаи дигари мутобиқшавии вожаҳои аслии тоҷикӣ ба забони туркии бостон баҳамонии калимаи тоҷикӣ бо феълҳои туркӣ ва ташаккули афъоли таркибӣ аст. Масалан, вожаи тоҷикии *абадан* (ободон) бо феъли туркии *бӯл* васл шуда, таркиби *абадан бӯл* «серодам шудан» [4, с.1]-ро сохтааст. Ё унсури луғавии *банд* (форсӣ банд) бо *тут* ба ҳам омада, феъли таркибии *банд тут* «хифозат кардан» [4, с.90]-ро ба вучуд овардааст. Воҳидҳои луғавии *дост тут* «дӯст шумурдан» [4, с.160], *аташ туш* «даргирифтан» [4, с.66] низ дар радифи чунин таркибҳо қарор доранд.

Роҷеъ ба решаи бархе аз ин гуна калимаҳо байни муҳаққиқон оташи баҳс то ҳол ҳомӯш нашудааст. *Ахшам* «вақти ғуруби офтоб» [4, с.71] яке аз ҳамин гуна унсурҳои луғавист. Дар ин хусус хеле барвақт забоншиноси тоҷик А. Бухоризода мулоҳизронӣ карда чунин навишта буд: “Мо аз таърихи забон медонем, ки “*шаб*”-и тоҷикӣ (форсӣ) суфташудаи “*охшам*”-и эронии қадим аст. Чун ду ҳамсадо дар аввали калимаҳои тоҷикӣ намеоянд, яке аз онҳо (х) соқит шуда, “*хшаб*”-и бостонӣ ба “*шан*” мубаддал гаштааст ва сонитар муарраб шуда, ба “*шаб*” табдил ёфтааст.

Дар забонҳои эронии шарқӣ ҳамсадои “х” аз таркиби “*хшан*” соқит нагардидааст. Қонуни дохилии забони онҳо талаб кардааст, ки дар аввали калимаи “*хшан*” як садоноки “а” илова кунанд. Чунончи, “*хшан*”-и эронии қадим дар забони суғдӣ шакли “*ахшан*” ва дар забони осетинӣ шакли “*акшан*”-ро гирифтааст. Аз ин ҷо бояд фарз намуд, ки сарнаслони халқи ўзбек ин калимаро аз забони суғдӣ иқтибос кардаанд. Забонҳои туркӣ қонуне доранд, ки дар асоси он ҳамсадои “п”-и охири калимаҳо ба ҳамсадои “м” бадал мешаванд. Ин аст, ки “*ахшан*”-и забонҳои эронии шарқӣ, аз ҷумла суғдӣ, дар забони ўзбекӣ “*охшам*” шудааст. Пас, “*охшам*”-и ўзбекӣ бояд иқтибоси “*ахшан*”-и забони суғдӣ доништа шавад” [2, с.155].

Афзун бар ин, туркшиноси тавонои даврони Шўравӣ Н. К. Дмитриев ҳанӯз солҳои 60-уми садаи ХХ пай бурда буд, ки вожаи *ахшам* дар заминаи забонҳои туркӣ зуҳур карда наметавонист [4, с.239].

Аҷиб он аст, ки ҳуди мураттибони “Фарҳанги туркии бостон” решаи ин вожаро форсӣ шуморидаанд [4, с.71].

Доир ба пиндори ғавқӣ забоншинос А. Бухоризода чанд нуктаро илова намудан аз манфиат ҳолӣ нест:

1) Истифодаи садонок дар аввали калимаи *ахшан* “эҷод”-и забонҳои эронии шарқӣ набуда, он ҳанӯз дар забони форсии миёна (пахлавӣ) ҳамчун пешванди инкорӣ дар шаклҳои *а-* (пеш аз ҳамсадоҳо) ва *ап-* (қабл аз садонокҳо) ба исм, сифат ва зарф ҳамроҳ

мегардид: *tuvān* “кодир, тавоно” - *atuvān* “ғайриимкон”, *bār* “ҳосил, бар” - *abār* “бехосил”, *ayār* “ёвар, дӯст” - *anayār* “ёринадиҳанда”...[8, с.75]. Ин аст, ки *axiuan* ҳамчун вожаи зидмаънои *xuan* на мафҳуми торикӣ, балки замони гуруби офтобро пайдо кардааст.

2) Тибқи қонуни инкишофи забонҳои эронӣ садоноки “о” идиомаи ҳамон садоноки “а”-и эронии бостон аст [10, қ.1, с. яксаду чилу панҷ]. Чунин хусусиятро дар мисоли калимаҳои *tār* < *tahr < эронии бостон *ta- θra, *hazār* < эронии бостон *ha-zahra метавон мушоҳида кард [10, қ. 1, с. наваду ҳафт, яксаду сиву панҷ].

3) Сарчашмаи ҳамсадои “қ” дар вожаи *оқишом* “х” буда, чунин таҳаввулот тибқи қонуни овоии забонҳои туркӣ сураи гирифтааст. Ин гуна табдил дар унсурҳои луғавии *хона* > *кана*, *хуб* > *куп*, *хуфтаи* > *куптан*...низ рӯй додааст.

Унсурҳои луғавии *бурдӯз* (эронӣ) «полез, боғча» [4, с.125], *чақдан* “толори маросим” < эронии бостон *jādu-dāna* [4, с.136] низ ҳамин роҳи таҳаввулотро тай кардаанд.

Иддае аз вожаҳои аслии тоҷикӣ ё аз забонҳои дигар ба таркиби луғавии забони тоҷикӣ роҳёфта ва баъдан ба забонҳои дигар интиқолгардида дар забони туркии бостон дар ду-се мувозӣ мустаъмал шудаанд. Чунончи, вожаи *ku-chih*-и забони чинӣ (талаффузи *куханаш kok-dz*), ки ба як қатор забонҳои ҷаҳон монанди ҳиндӣ, гурҷӣ, абхазӣ, муғулӣ, чеченӣ дар шаклҳои ба худ хос ворид шудааст [10, қ. 4, с.2101], дар таркиби луғавии забони тоҷикӣ ба гунаи сугдӣ *когаз* гардиш дорад, ба туркии бостон дар се шакл: *кагаз* \ *кагид* \ *қагаз* интиқол ёфтааст [4, с.288, 405].

Ба назар чунин мерасад, ки хусусияти думувозӣ доштани ҳиссае аз унсурҳои луғавии дар забони туркии бостон гардишдошта ба он иртибот дорад, ки онҳо инъикоскунандаи вижагии овоии ду даврони инкишофи забони порсии миёна (ашконӣ ва сосонӣ) мебошанд. Масалан, дар туркии бостон калимаи *озод* дар шаклҳои *азат* (ашконӣ-махтум бо ҳамсадои бечаранги “т”) ва *азад* (сосонӣ- бо ҳамсадои чарангдор и “д” итмомёфта) ба қор рафтааст [4, с.72].

Як хусусияти ачиби луғавии забони туркии бостон ин аст, ки бо вучуди дар он забон мавҷуд будани мафҳуми ифодакунандаи “қалб”, яъне *ҷурак* боз вожаи *дил* бо он роҳ ёфта, бо унсурҳои луғавии худии туркҳо ҳаммаъно гардидааст [4, с.160, 286].

Аз таҳлилу қиёси маводи дар фарҳангномаи мавриди таҳлил тазаккурёфта метавон ба чунин бардошт расид, ки баъзе аносири луғавӣ ба таркиби луғавии забони туркии бостон аз нутқи шифоҳӣ дар натиҷаи муоширати бевосита интиқол гардидаанд. Ин гуна вожаҳоро амсоли *батар* (тоҷикӣ бадтар) [4, с.90], *гуруч* (тоҷикӣ гурунҷ) [4, с.195] туркзабонҳои қадим ҳамчун унсурҳои луғавии гуфтугӯӣ дар шакли муҳаффаф мавриди истифода қарор додаанд.

Пайдост, ки дар забонҳои олам аз яке ба дигаре асосан духули воҳидҳои луғавии мустақилмаъно ба мушоҳида мерасад, вале, чунонки аз таҳлили таркиби луғавии забони туркии бостон бармеояд, дар радифи ин гуна вожаҳо дастае аз калимаҳои ёвар низ метавонанд вориди забони дигар шаванд. Ин ҷо ба ҳайси намуна чанд аносири ёвари дар забони туркии бостон мустаъмалро мисли пешояндҳои *дар* [4, с.159], пайвандҳои пайваस्तкунандаи *ҷудоии ё* дар шакли *ҷа* (адаш *ҷа* қадаш «дӯстон ё хешовандон» [4, с.221], истифодаи якҷояи пайвандҳои пайваस्तкунандаву тобеъкунандаи *ва агар* ба гунаи *вачар* [4, с.633], пайвандҳои тобеъкунандаи *ки* дар шакли *ке* [4, с.290], ҳиссаҳои саволии *магар* [4, с.339] ёдовар шуд, ки ҳама дар робитаи байни унсурҳои луғавӣ нақши муҳим бозидаанд.

Хулоса, забони тоҷикӣ ба забони туркии бостон таъсири назаррасе расонида, дар тақомули таркиби луғавии он нақши шоистае гузоштааст.

Вомвожаҳои тоҷикӣ ҳанӯз дар ҳамон гузашта дур ба дараҷае дар туркии бостон ҳазм шудаанд, ки ҳам дар алоҳидагӣ, ҳам ба сифати ҷузъи калимаҳои сохтаву мураккаб ва ҳам дар созмони ибораву ҷумлаҳо нақши қалидӣ бозидаанд.

ПАЙНАВИШТ:

1. Айвазиян М. Вомвожаҳои форсии миёнаи ғарбӣ дар забони арманӣ. / М. Айвазиян. – Теҳрон: Муассисаи мутолиот ва таҳқиқоти фарҳангӣ (наҷуҳишигоҳ). 1381. – 223 с.
2. Бухоризода А. Саргузашти калимаҳо / А. Бухоризода. – Душанбе: Дониш, 2005. – 214 с.
3. Дмитриев Н. К. Строй тюркских языков / Н. К. Дмитриев. - Москва, 1962. – 606 с.
4. Древнетюркский словарь / Редакторы: В.М.Наделяев, Д.М. Насилов, Э.Р. Тенишев, А.М. Щербак. –Ленинград: Наука, 1969. – 676 с.
5. Ёрқин М.Х., Ёрқин Ш. Муқаддимаи муаллифон \\\ Фарҳанги ўзбакӣ ба форсӣ. Ҷилди 1 / М.Х.Ёрқин, Ш. Ёрқин. – Теҳрон: Сухан, 1386. - С.11-33.
6. Маккензӣ Д. Фарҳанги кӯчаки забони паҳлавӣ / Д. Маккензӣ. – Теҳрон: Пажуҳишигоҳи улуми инсонӣ ва мутолиоти фарҳангӣ. 1379. – 428 с.
7. Маҷидов Ҳ. Сеҳри сухани форсии тоҷикӣ / Ҳ.Маҷидов. – Душанбе: ҶДММ «Дақиқӣ». 2014. – 351 с.
8. Расторгуева В.С. Среднеперсидский язык // Основы иранского языкознания. Среднеиранские языки / В.С. Расторгуева, Е. К. Молчанова. – Москва: Наука, 1983. - С.6-146.
9. Саркоротӣ Б. Дар бораи фарҳанги решашинохтии забони форсӣ ва зарурати тадвини он \\\ Ҳасандӯст М. Фарҳанги решашинохтии забони форсӣ. Ҷилди 1 / Б. Саркоротӣ. – Теҳрон, 1383. – С. се - панҷоҳу як.
10. Ҳасандӯст М. Фарҳанги решашинохтии забони форсӣ. Ҷилди 1. –585с.; ҷилди 4. – 2955 с. / М. Ҳасандӯст. – Теҳрон: Нашри осор, 1393.
11. Эмомалӣ Раҳмон. Забони миллат-ҳастии миллат. Китоби 1. Ба сӯйи пояндагӣ / Эмомалӣ Раҳмон. – Душанбе: Эр-граф, 2016. – 516 с.

REFERENCES:

1. Ayvaziyan M. Middle West Persian Borrowings in the Armenian Language. / M. Ayvaziyan. –Tehran: Reading and cultural research establishment. 1381. -223pp.
2. Bukhorizoda A. Words Adventure / A. Bukhorizoda. –Dushanbe: Donish, 2005. -214pp.
3. Dmitriev N.K. Structure of Turkic languages / N. K. Dmitriev. M., 1962. -606pp.
4. Ancient Turkic Dictionary / Editors: V.M.Nadelyaev, D.M. Nasilov, E.R. Tenishev, A.M.Sherbak. –Leningrad: Nauka, 1969. –676pp.
5. Yorqin M.H., Yorqin Sh. Authors' Introduction \\\ Dictionary from Uzbek into Persian. Volume 1 / M.H.Yorqin, Sh. Yorqin. –Tehran: Sukhan, 1386. -PP.11-33.
6. Makkenzy D. Small Dictionary of Pahlavi Language / D. Makkenzy. –Tehran: Research Institute of Human Sciences and Cultural Reading. 1379. -428pp.
7. Majidov H. Word Mystery of Persian-Tajik / H.Majidov. –Dushanbe: LLC «Daqiqi». 2014. - 351pp.
8. Rastorgueve V.S. Middle Persian Language \\\ Basis if Iran Linguistics. Middle Persian Languages \ V.S. Rastorgueva, E. K. Molchanova. –M., Nauka 1983. -PP.6-146.
9. Sarkoroti B. About the Roots of Persian Language and the Need to Improve it \\\ Hasandust M. Persian Root Dictionary. Volume 1 / B. Sarkoroti. –Tehran, 1383. –PP.three- fifty one.
10. Hasandust M. Persian Root Dictionary. Volume 1. –585pp.; Volume 4. -2955pp. / M. Hasandust. -Tehran: Nashri osor. 1393.
11. Emomali Rahmon. Nation's Language – Nation's Existence. Book 1. Toward the improvement / Emomali Rahmon. –Dushanbe: Er-graph, 2016. -516pp.